

Yếu tố phát triển không gian đô thị tưởng niệm Thị xã Quảng Trị

Đỗ Bình Minh

Tóm tắt

Trên thế giới có nhiều đô thị đã là nơi xảy ra các sự kiện chiến tranh. Các không gian đô thị tưởng niệm trở thành những không gian đặc trưng của đô thị. Tại thị xã Quảng Trị, sự kiện chiến dịch 81 ngày đêm phòng thủ thị xã để lại dấu ấn đậm nét trong lịch sử. Cho đến nay, những sự kiện tưởng niệm tại thị xã Quảng Trị đã mang tầm vóc quốc gia. Tuy nhiên, thị xã Quảng Trị không chỉ sống với quá khứ, sự phát triển của Thị xã mang đến những vai trò mới cho không gian đô thị tưởng niệm vốn là không gian trung tâm đô thị. Các yếu tố phát triển phải được bổ sung nhằm làm sâu sắc hơn ý nghĩa tưởng niệm và đồng thời nói nên ý chí vươn lên trở thành thành phố Hòa Bình. Bài viết nhận diện những nhân tố phát triển của không gian đô thị tưởng niệm tại thị xã Quảng Trị.

Từ khóa: Không gian đô thị tưởng niệm, Quảng Trị, Yếu tố phát triển

Abstract

In the world, there are many cities that have been the site of war events. memorial urban spaces have become typical urban spaces. In Quang Tri Town, the 81-day-and-night campaign to defend the Town left a strong mark on history. Up to now, memorial events in Quang Tri Town have reached national stature. However, Quang Tri Town does not only live with the past, the development of the Town brings new roles to the Memorial Urban Space, which is the central urban space. Development factors must be added to deepen the meaning of the memorial and at the same time express the will to rise to become a city of Peace. The article identifies the development factors of the Memorial Urban Space in Quang Tri Town.

Key words: Memory urban space; Quang Tri, Development Elements

Ths. Đỗ Bình Minh

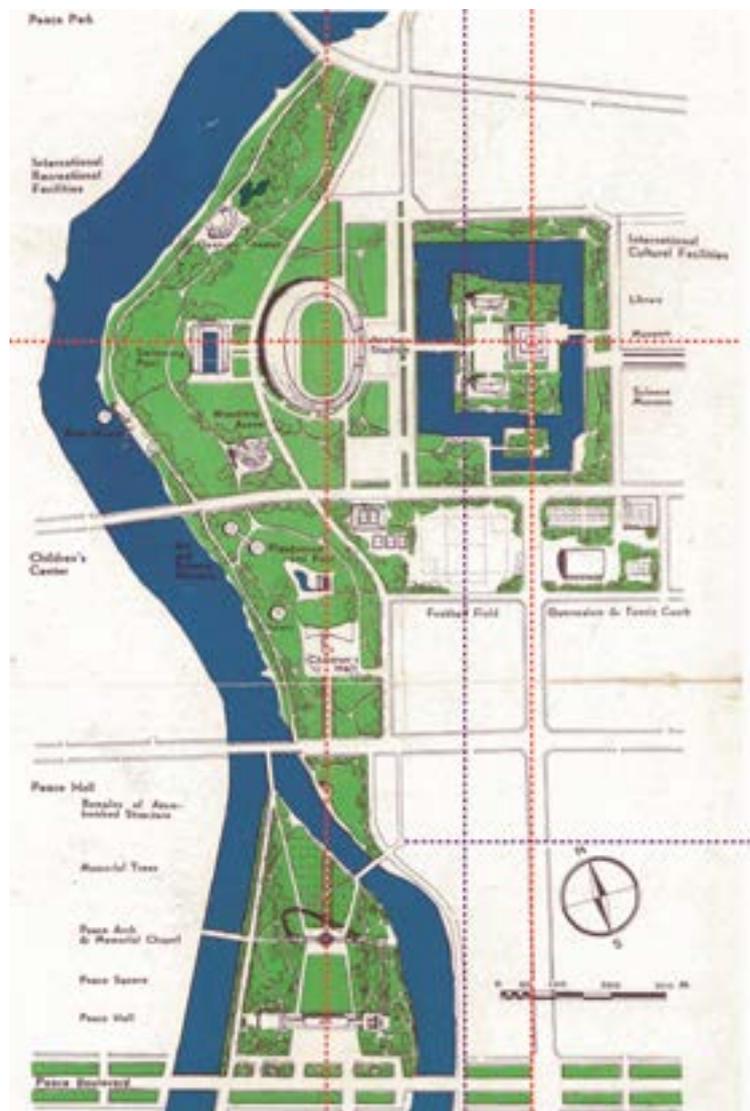
Bộ môn Quy hoạch Vùng
Khoa Quy hoạch đô thị và nông thôn
Email: minhdb@hau.edu.vn; ĐT: 0932746789

Ngày nhận bài: 01/10/2024
Ngày sửa bài: 13/12/2024
Ngày duyệt đăng: 02/01/2025

Development elements
in Memorial space of
Quang Tri town

1. Không gian đô thị tưởng niệm - nơi giao lưu giữa quá khứ và hiện tại

Trong quá trình phát triển, các đô thị mang theo nhiều ký ức đô thị. Những ký ức đô thị đọng lại với thời gian qua các công trình, không gian đô thị gắn liền với các ký ức đó hoặc được xây dựng để tưởng niệm về các ký ức đó. Có những ký ức được lưu lại bằng một công trình tưởng niệm, nhưng cũng có những ký ức gắn liền với nhiều công trình, với cả không gian đô thị rộng lớn. Được coi là không gian của ký ức chung, các không gian đô thị cung cấp một địa điểm vật lý để thể hiện và kết nối về mặt cảm xúc với mất mát tập thể (trong trường hợp thành phố Hiroshima), giúp các cá nhân và xã hội diễn giải lại

Hình 1 Công viên tưởng niệm thành phố Hiroshima Nhật Bản [2]

quá khứ và bằng cách đó xây dựng các định hướng mới cho tương lai [1]. Những không gian đô thị có tính chất gắn liền với ký ức đô thị như vậy hình thành các không gian đô thị tưởng niệm. Tuy nhiên, do quy mô, vị trí cũng như lịch sử hình thành tưởng niệm, các đô thị tưởng niệm vẫn có vai trò quan trọng trong đời sống đô thị đương đại. Thậm chí đối với một số đô thị, đô thị tưởng niệm còn góp phần là một động lực phát triển của trung tâm đô thị đương đại.

Trên thế giới, tại những quốc gia đã trải qua những ký ức chiến tranh đã hình thành những không gian đô thị tưởng niệm với nhiều quy mô và ý nghĩa khác nhau. Thủ đô Washington DC của Hoa Kỳ có nhiều không gian đô thị tưởng niệm. Thành phố Hiroshima, Nhật Bản với những ký ức về quả bom nguyên tử mà thành phố này phải hứng chịu, đã xây dựng không gian đô thị tưởng niệm của mình dưới dạng một công viên (hình 1). Các không gian đô thị tưởng niệm với vai trò kết nối ký ức và những vai trò kinh tế xã hội như thường thấy, còn có vai trò đặc thù về chính trị, văn hóa:

Bảo tồn di sản văn hóa, lịch sử: Đô thị tưởng niệm góp phần bảo tồn và phát huy giá trị của các di sản văn hóa, lịch sử.

Giáo dục truyền thống: Không gian này là nơi lý tưởng để giáo dục thế hệ trẻ về lịch sử dân tộc, truyền thống văn hóa.

Thúc đẩy du lịch: Nhiều đô thị tưởng niệm đã trở thành điểm đến thu hút khách du lịch, góp phần phát triển kinh tế địa phương.

Nâng cao chất lượng cuộc sống: Không gian đô thị tưởng niệm góp phần tạo ra một không gian sống chất lượng cao, cải thiện đời sống tinh thần của người dân địa phương.

Không gian đô thị tưởng niệm không chỉ tập hợp các công trình tưởng niệm trong đô thị, nó chính là bộ mặt lịch sử của đô thị hiện hữu trong cuộc sống đương đại. Các công trình kiến trúc trong không gian đô thị tưởng niệm nói nên thái độ trân trọng của xã hội ngày nay với các sự kiện lịch sử. Không gian cũng là nơi diễn ra các hoạt động văn hóa, du lịch, giáo dục phục vụ cho đời sống đương đại. Với nhiều nhân tố góp phần hình thành không gian tưởng niệm đô thị, sau đây là một số yếu tố phổ biến[3][4]:

Hình 2 Thành phần không gian đô thị tưởng niệm Thị xã Quảng Trị

Kết hợp giữa không gian và ký ức: Đô thị tưởng niệm thường được xây dựng tại các địa điểm lịch sử, gắn liền với những sự kiện quan trọng trong quá khứ.

Kiến trúc độc đáo: Các công trình kiến trúc trong đô thị tưởng niệm thường mang tính biểu tượng cao, sử dụng các yếu tố thiết kế độc đáo để thể hiện ý nghĩa của sự kiện được tưởng niệm.

Không gian xanh: Cây xanh, hồ nước và các yếu tố tự nhiên khác thường được tích hợp vào đô thị tưởng niệm để tạo ra một không gian thư thái, giúp con người thư giãn và suy ngẫm.

Hoạt động văn hóa: Đô thị tưởng niệm thường tổ chức các hoạt động văn hóa như triển lãm, hội thảo, lễ kỷ niệm để giáo dục và nâng cao nhận thức của cộng đồng.

Với những đô thị trước đây đã từng trải qua những sự kiện lịch sử lớn. Không gian đô thị tưởng niệm còn là bộ mặt đương đại của đô thị, nói lên sự kế thừa từ quá khứ đến hiện tại của đô thị đó.

2. Thị xã Quảng Trị bối cảnh và sự hình thành không gian đô thị tưởng niệm

Cách đây 200 năm, vào tháng hai (âm lịch), Kỷ Tỵ (năm 1809), vua Gia Long cho dời dinh lỵ Quảng Trị, ở làng Tiền

Hình 3 Toàn cảnh di tích Thành cổ Quảng Trị [7]

Kiên, huyện Đăng Xương, tới làng Thạch Hãn, huyện Hải Lăng, tức vị trí của thị xã Quảng Trị ngày nay, và cho xây thành Quảng Trị, đặt làm trung tâm chính trị - hành chính tỉnh Quảng Trị. Sự kiện 1809 được ghi vào sử sách là thời điểm chính thức hình thành Lý sở Quảng Trị, mở đầu cho sự phát triển của thị xã Quảng Trị đến hôm nay. Đến năm 1906, Toàn quyền Pháp ở Đông Dương ra Nghị định thành lập thị xã Quảng Trị và tiếp tục đặt làm lý sở Quảng Trị.[5] Năm 1972 với sự kiện 81 ngày đêm bảo vệ thị xã Quảng Trị là khúc tráng ca của quân và dân Quảng Trị nói riêng và cả nước nói chung. 81 ngày đêm “hoa lửa” bảo vệ Thành cổ Quảng Trị đã trở thành huyền thoại. Sự hy sinh, mất mát của quân dân cả nước nói chung, quân dân Quảng Trị nói riêng làm sáng ngời chân lý “Thà hy sinh tất cả, chứ nhất định không chịu mất nước, nhất định không chịu làm nô lệ” và “Không có gì quý hơn độc lập, tự do” [6]. Cho đến ngày nay, trên địa bàn thị xã Quảng Trị vẫn tồn tại nhiều di tích về sự kiện 81 ngày đêm bảo vệ thị xã Quảng Trị. Đặc biệt Di tích Quốc gia đặc biệt Thành Cổ Quảng Trị và những địa điểm lưu niệm sự kiện 81 ngày đêm năm 1972 (Thành cổ Quảng Trị, Nhà thờ Trí Bưu, Tháp chuông Thành Cổ, Bến thả hoa, đền tưởng niệm và tượng đài (bờ Bắc), Trường Bồ Đề, Quảng trường Giải phóng và Bến thả hoa, nhà thờ hành lễ (bờ Nam))

Ngày nay, Thành cổ Quảng Trị đã được công nhận là Di tích quốc gia đặc biệt. Hàng năm vào dịp ngày thương binh liệt sỹ hàng năm, bến sông Thạch Hãn và thành cổ Quảng trị là nơi diễn ra những hoạt động tưởng niệm cấp quốc gia. Nơi đồng bào và chiến sỹ cả nước hướng về tưởng nhớ các anh hùng liệt sỹ đã hy sinh vì đất nước. Có thể thấy không gian khu vực đã thực sự trở thành không gian đô thị tưởng niệm đặc trưng của thị xã Quảng Trị.

Một số yếu tố đặc trưng của không gian đô thị tưởng niệm thị xã Quảng Trị nổi bật:

Không gian đô thị: Không gian đô thị bao gồm những địa điểm di tích như: Khu di tích Thành cổ Quảng trị; Khu tháp chuông; Quảng trường; Bến thả hoa bờ Nam; Khu tưởng niệm bờ Bắc là những không gian gắn liền với sự kiện đã diễn ra trong quá khứ. Bản thân những địa điểm này đã có vai trò kết nối với sự kiện trong quá khứ.

Các công trình kiến trúc mang tính biểu tượng đã được xây dựng, bảo tồn những di tích của Thành cổ, góp phần tạo nên tính kết nối với quá khứ của đô thị tưởng niệm.

Không gian xanh cảnh quan bao gồm một đoạn sông Thạch Hãn, cũng là nơi diễn ra các hoạt động của trận chiến năm xưa.

Không gian đô thị và các công trình kiến trúc tưởng niệm bước đầu đáp ứng nhu cầu tham quan tưởng niệm của du khách, hàng năm diễn ra các hoạt động tưởng niệm cấp quốc gia, thu hút số lượng khách lên đến hàng vạn người. Thu hút được các hoạt động thường ngày của cộng đồng dân cư địa phương

Như vậy, về cơ bản đô thị có những yếu tố thành phần của không gian đô thị tưởng niệm như nhiều đô thị tưởng niệm trên thế giới. Mặt khác, với nhiều thành phần chính là những địa điểm trực tiếp diễn ra các sự kiện của cuộc chiến trong quá khứ. Tạo nên cảm xúc trực tiếp đối với du khách cũng như người tham gia các sự kiện văn hóa.

Không gian đô thị tưởng niệm thị xã Quảng Trị là một bộ phận trung tâm đô thị thị xã Quảng Trị [9]. Ngoài những chức năng như thường thấy ở các không gian trung tâm đô thị, Đô thị tưởng niệm thị xã Quảng Trị còn nổi bật với các chức năng:

Tưởng niệm các anh hùng liệt sỹ: các di tích, các công trình, không gian tưởng niệm cấp quốc gia hướng về các anh

Hình 4 Tháp chuông thành cổ [7]

Hình 5 Đài tưởng niệm, bến thả hoa bờ bắc [7]

Hình 6 Phương hướng Đô thị Hòa Bình [9]

hùng liệt sỹ đã hy sinh về tổ quốc.

Giáo dục truyền thống cách mạng: là một bảo tàng sống động, giúp thế hệ trẻ hiểu rõ hơn về lịch sử dân tộc.

Thúc đẩy du lịch: nơi đây đã trở thành một điểm đến thu hút đông đảo du khách trong và ngoài nước.

Không gian đô thị tưởng niệm được hình thành bằng nỗ lực bảo tồn, trùng tu, tôn tạo các di tích trong khu vực. Các công trình tưởng niệm và phục vụ cho các hoạt động tưởng niệm cũng được xây dựng.

3. Tiềm năng phát triển và vai trò không gian đô thị tưởng niệm đối với thị xã Quảng Trị.

Là một đô thị lịch sử, đã trải qua hàng trăm năm hình thành và phát triển, trải qua những giai đoạn thăng trầm của lịch sử và chiến tranh khốc liệt. Khu vực thành cổ Quảng Trị đã được công nhận và là điểm tham quan hàng đầu về các di tích chiến tranh trong cả nước. Thị xã Quảng Trị cũng là nơi

thường niên diễn ra các hoạt động tôn vinh các anh hùng liệt sĩ cũng như văn hóa tâm linh của cả nước hướng tới những chiến sĩ đã ngã xuống.

Ngày nay, thị xã Quảng Trị khẳng định mình là đô thị phục hồi sau chiến tranh và đang trên đà phát triển. Thị xã Quảng Trị cũng là nơi đầu tiên đăng cai tổ chức lễ hội vì hòa bình ở Việt Nam. Tầm nhìn của thị xã Quảng Trị hướng tới tương lai trở thành Đô thị Hòa bình [8]. Thị xã Quảng Trị xác định những quan điểm riêng của mình, để trở thành Đô thị Hòa bình, dựa trên một số tiêu chí Thành phố vì hòa bình mà UNESCO đã đề ra. Một số định hướng phát triển cụ thể của Thị xã:

- Đến năm 2030 cơ bản đạt tiêu chí đô thị loại III; đến năm 2040 đạt các tiêu chí đô thị loại III gắn mở rộng địa giới hành chính.

- Là trung tâm kinh tế, văn hoá, du lịch phía Nam của tỉnh Quảng Trị; phát triển thành đô thị thông minh, đô thị sinh thái, hướng đến đô thị vì hoà bình.

- Là đô thị có dấu ấn lịch sử gắn với di tích đặc biệt quốc gia Thành Cổ Quảng Trị.

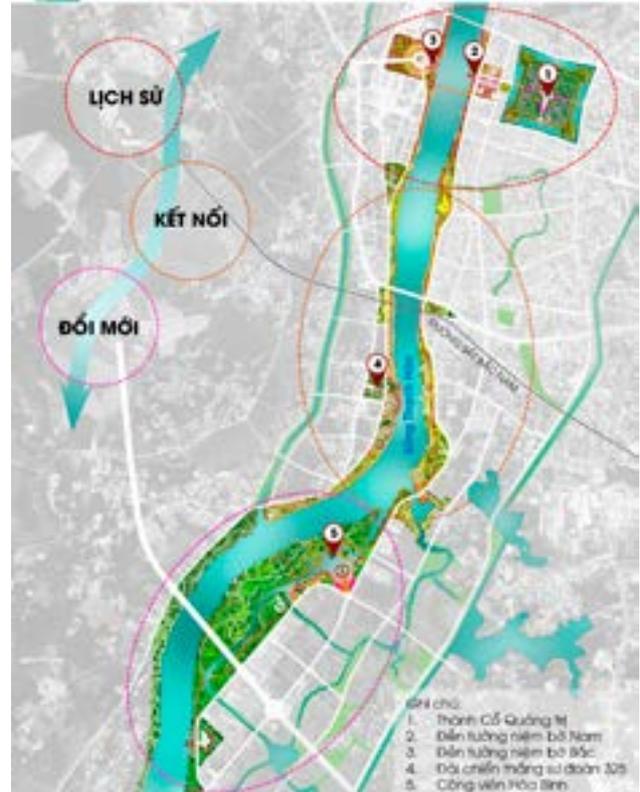
Với tầm nhìn quy hoạch đến năm 2045, thị xã Quảng Trị sẽ có những bước phát triển lớn mạnh cả về lượng và chất. Khu vực phát triển đô thị sẽ được mở rộng về phía Nam. Từ khu vực đô thị lịch sử ban đầu, hình thành các khu vực đô thị mở rộng mới và khu vực ngoại ô sinh thái phía nam thị xã.

Về quy mô dân số, Thị xã sẽ có những bước phát triển vượt bậc lên đến 31.000 dân vào năm 2050 dân từ mức 19.579 dân hiện nay.

Bảng 1 Dự báo phát triển dân số thị xã Quảng Trị [9]

Năm	2020	2025	2030	2050
Dân số chính thức	19.579	20.500	22.000	31.000
Tổng dân số đô thị (****)		34.000	40.200	67.800

Cùng với sự đi lên khẳng định mình của thị xã Quảng Trị, không gian đô thị tưởng niệm tiếp tục đóng vai trò là bộ phận trung tâm đô thị và là bộ mặt của Đô thị Hòa bình Quảng trị. Những yếu tố cấu thành trước đây như: Bảo tồn di tích; Tham quan du lịch và tổ chức các hoạt động văn hóa tưởng niệm cũng cần được phát triển để phù hợp với sự phát triển của Thị xã. Bộ mặt đô thị không chỉ là nơi lưu giữ những ký ức đau thương mà còn thể hiện:

Hình 7 Không gian phát triển Đô thị tưởng niệm thị xã Quảng Trị [9]

Đô thị phát triển đi lên từ quá khứ đau thương;

Đô thị hòa bình hướng tới tương lai;

Đô thị phát triển du lịch lịch sử và giáo dục truyền thống.

Yếu tố phát triển cần được xây dựng cho không gian đô thị tưởng niệm để phù hợp với sự phát triển chung của thị xã trong tương lai.

4. Yếu tố phát triển trong giải pháp xây dựng không gian đô thị tưởng niệm thị xã Quảng Trị.

Có thể thấy, không gian đô thị tưởng niệm đã được hình thành tại thị xã Quảng Trị dựa trên nhân tố di tích cấp quốc gia Thành cổ Quảng Trị và một số công trình tưởng niệm đã được xây dựng. Không gian đô thị tưởng niệm không chỉ là

Bảng 2 Các yếu tố phát triển ở Đô thị tưởng niệm Quảng Trị

Các thành phần	Hiện trạng	Yêu cầu phát triển	Yếu tố Phát triển
Lịch sử	Di tích thành cổ, bến sông	Bổ sung các di tích mới vào không gian tưởng niệm	Sông Thạch Hãn là chứng nhân lịch sử và cũng là không gian phát triển trung tâm đô thị.
Công trình Kiến trúc	Tháp chuông thành cổ, bến thả hoa	Biểu tượng hướng tới tương lai Thành phố Hòa bình	Xây dựng mới công viên Hòa Bình, các công trình biểu tượng thành phố Hòa Bình
Không gian xanh	Bến sông Thạch Hãn	Mở rộng không gian xanh, đưa sông Thạch Hãn vào Không gian đô thị tưởng niệm	Phát triển không gian xanh trung tâm đô thị
Các hoạt động văn hóa	Tưởng niệm các anh hùng liệt sĩ	Các hoạt động du lịch, tham quan hướng tới Thành phố Hòa Bình	Các hoạt động văn hóa tưởng niệm thường niên. Các hoạt động du lịch tham quan gắn với sông Thạch Hãn. Các hoạt động văn hóa, hội thảo hướng tới Đô thị Hòa bình

nơi bảo tồn, tôn tạo các di tích quốc gia mà diễn ra các hoạt động văn hóa, tưởng niệm cũng như là nơi tham quan thăm viếng của du khách về thị xã Quảng Trị. Tuy nhiên, có thể thấy giới hạn các khu di tích đã không bao hàm được các không gian gắn liền với ký ức chiến dịch 81 ngày đêm phòng thủ thị xã Quảng Trị (dòng sông Thạch Hãn và các công trình tưởng niệm khác hai bên bờ sông). Mặt khác, với giới hạn xung quanh các di tích, không gian đô thị tưởng niệm thị xã Quảng Trị đóng vai trò bảo tồn các di tích lịch sử đã có.

Với vai trò không thể thiếu của không gian đô thị tưởng niệm ở thị xã Quảng Trị trong tương lai, và là động lực hướng tới xây dựng thị xã Quảng Trị trở thành đô thị Hòa Bình, yêu cầu phát triển được đặt ra đối với không gian đô thị tưởng niệm của Thị xã. Không chỉ giới hạn ở các yếu tố di tích, tưởng niệm, kết nối ký ức, các yếu tố phát triển cần được đặt ra đối với không gian đô thị tưởng niệm ở thị xã Quảng Trị. Bảng 2 trình bày các yêu cầu phát triển cũng như các yếu tố phát triển cần phải có ở không gian đô thị tưởng niệm thị xã Quảng Trị.

Như vậy, để đáp ứng nhu cầu tương lai, không gian đô thị tưởng niệm tại Thị xã Quảng Trị phát triển mở rộng cả về quy mô, ý nghĩa và các yếu tố thành phần. Trong đó các yếu tố phát triển đóng vai trò kết nối giữa không gian tưởng niệm đô thị với sự phát triển tương lai của Thị xã. Hình 7 minh họa giải pháp phát triển không gian tưởng niệm đô thị tại Thị xã Quảng Trị bao hàm các yếu tố phát triển.

Quy mô, không gian đô thị tưởng niệm sẽ phát triển dọc theo hai bên bờ sông Thạch Hãn, hình thành tuyến cảnh quan dọc theo sông Thạch Hãn. Hình thành công viên Hòa Bình, với chức năng kết thúc tuyến cảnh quan. Gắn với cảnh quan chung của tuyến sông Thạch Hãn, Công viên Hòa Bình có quy mô 29,8ha biểu tượng cho sự phát triển mới của đô thị gắn với quá khứ.

Với việc kết nối Bờ Bắc và Bờ Nam sông Thạch Hãn hình thành không gian đô thị tưởng niệm hoàn chỉnh phục vụ cho các hoạt động tưởng niệm với số lượng người lớn, đồng thời cũng hình thành tuyến tham quan quan trọng từ đài tưởng niệm phía bờ bắc đến khu vực di tích thành cổ.

Với việc hình thành không gian đô thị tưởng niệm dọc hai bên bờ sông Thạch Hãn sẽ đưa cảnh quan sông Thạch Hãn như một chứng nhân tưởng niệm và cũng gắn kết sự phát triển của Thị xã Quảng Trị với các ký ức chiến tranh của Thị xã.

Lịch sử: cùng với nhấn mạnh ý nghĩa lịch sử của các di tích Thành cổ Quảng Trị. Nhấn mạnh ý nghĩa của dòng sông Thạch Hãn là chứng nhân tự nhiên của các sự kiện lịch sử đã diễn ra cũng như chứng kiến sự thay đổi phát triển của Thị xã.

Các công trình kiến trúc: nâng cao chất lượng các công trình tưởng niệm đã có, ngoài tính chất tưởng niệm cần xây dựng trở thành điểm nhấn đô thị. Xây dựng các công trình chức năng như bảo tàng, các công trình phục vụ giáo dục, hội nghị hội thảo. Hình thành các công trình biểu tượng thành phố hòa bình hương tới tương lai.

Không gian xanh: xanh hóa không gian đô thị tưởng niệm. Dòng sông Thạch Hãn là di tích lịch sử, vừa là chứng nhân chứng kiến sự phát triển của Thị xã. Xây dựng công viên Hòa Bình là minh chứng cho khát vọng phát triển hòa bình.

Các hoạt động văn hóa tưởng niệm:

Hoạt động tưởng niệm quy mô lớn hai bên bờ sông Thạch Hãn theo trục đến di tích Thành Cổ Quảng Trị. Hình thành các khu hội thảo, triển lãm vì hòa bình.

Hoạt động tham quan du lịch hoàn chỉnh theo trục từ bờ bắc, bờ nam đến Di tích Thành cổ Quảng Trị và đến các di tích khác trong khu vực Thị xã cũ.

Hình thành tuyến du lịch trên sông Thạch Hãn, chứng nhân cho sự phát triển của Thị xã từ một đô thị di tích chiến tranh để phát triển thành Đô thị Hòa bình, với công viên Hòa Bình là biểu tượng.

5. Kết luận

Không gian đô thị tưởng niệm thường nằm ở trung tâm các đô thị. Không gian đô thị tưởng niệm đóng vai trò kết nối giữa đô thị hiện tại và quá khứ, đặc biệt tại những đô thị gắn liền với những sự kiện đặc biệt. Không gian đô thị tưởng niệm tại thị xã Quảng Trị không những trung tâm hoạt động tưởng niệm của thị xã mà còn là trung tâm các hoạt động tưởng niệm anh hùng liệt sỹ quy mô toàn quốc. Cùng với sự phát triển của thị xã Quảng Trị, bổ sung các yếu tố phát triển ở không gian đô thị tưởng niệm thị xã Quảng Trị góp phần hoàn thiện và mở rộng vai trò của đô thị tưởng niệm với thị xã và cả nước. Các yếu tố phát triển làm thay đổi không gian đô thị tưởng niệm cả về quy mô, ý nghĩa, các hoạt động và công trình kiến trúc./.

Tài liệu tham khảo

1. Koichiro Matsuo - *Urban Reconstruction and Symbol Systems: How Hiroshima Became a Peace Memorial City*, The Teikyo University, 2016
2. Wolrdbank groups, *Lessons from the Reconstruction of Hiroshima*, 2024
3. E. Barbara Phillips, *City Lights Urban-Suburban life in the global society*, Oxford University Press, 1996
4. Ignacio Bresco de Luna · Yuanhang Li · Brady Wagoner, *Between War and Peace, Past and Future: Experiencing the Hiroshima Peace Memorial Park, Integrative Psychological and Behavioral Science*, Springer, 2022
5. Thị xã Quảng Trị- Những sự kiện lịch sử, Báo Quảng Trị online, 2009, Online available: <https://baoquangtri.vn/thi-xa-quang-tri-nhung-su-kien-lich-su-12460.htm>, 6/2024
6. TS. Trần Tuấn Sơn - Lê Thị Huyền, *Cuộc chiến đấu bảo vệ Thành cổ Quảng Trị năm 1972 - Khát vọng độc lập, tự do của dân tộc Việt nam*, Tạp chí Cộng Sản, 2022, Online available: <https://www.tapchicongsan.org.vn/web/guest/quoc-phong-an-ninh-oi-ngoai1/-/2018/825600/cuoc-chien-dau-bao-ve-thanh-co-quang-tri-nam-1972---khat-vong-doc-lap%2C-tu-do-cua-dan-toc-viet-nam.aspx>, 6/2024
7. Hồ Cầu, *Di tích quốc gia đặc biệt Thành cổ Quảng Trị*, Thông tấn xã Việt Nam, 2020, Online available: <https://vnanet.vn/vi/anh/anh-thoi-su-trong-nuoc-1014/di-tich-quoc-gia-dac-biet-thanh-co-quang-tri-4878768.html>, 6/2024
8. Lê Minh, *Khát vọng từ thành phố vì hòa bình*, Báo Quảng Trị online, 2017, Online Available: <https://baoquangtri.vn/khat-vong-tu-thanh-pho-vi-hoa-binh-120889.htm>, 6/2024
9. Hoàng Kim Long - *Thuyết minh Điều chỉnh quy hoạch chung Thị xã Quảng Trị - 2024*